

BIOLOGICKÉ VĚDY – EVA ZÁVODNÁ

Genetika

- věda studující dědičnost a variabilitu organismů
- jako samostatná věda vznikla na počátku 20. století
- základy položil J.G. Mendel již v druhé polovině 19. století

GREGOR JOHANN MENDEL

- 22. července 1822 - 6. ledna 1884
- pocházel z majetné rolnické rodiny a dětství strávil v Hynčicích na Moravě
- studoval na univerzitě v Olomouci a v 21 letech vstoupil do augustiniánského kláštera v Brně.
- po dokončení studia teologie a botaniky byl vysvěcen na kněze a přijal řádové jméno Gregor (Řehoř).
- v letech 1851-53 pokračoval ve studiích ve Vídni a zajímal se především o matematiku a přírodní vědy.
- v r. 1856 Mendel zahájil své experimenty s křížením rostlin (s hrachem)
- v únoru 1865 přednesl na zasedání Přírodovědného spolku v Brně svou práci.
- v r. 1883 Mendel vážně onemocněl a dne 9. ledna 1884 zemřel v klášteře
- byl pochován na brněnském ústředním hřbitově do hrobky augustiniánů

DĚDIČNOST

- schopnost organismů uchovávat a předávat soubor informací o fyziologických a morfologických (částečně i psychických) vlastnostech daného jedince

VARIABILITA

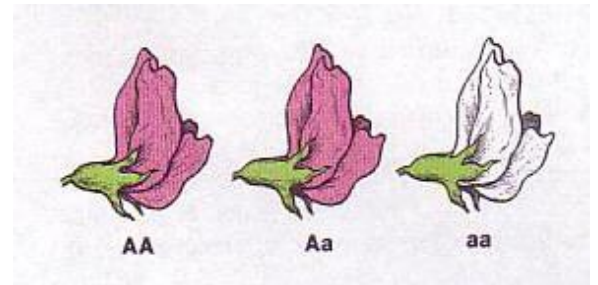
- tvarová a funkční rozmanitost živých soustav v průběhu jejich evolučního vývoje
- různorodost stavby těla a fyziologických pochodů při individuálním vývoji jedince
- morfologické a fyziologické rozdíly mezi blízkými příbuznými organismy téhož druhu (i mezi jednovaječnými dvojčaty)

GENETICKÉ POJMY

- dominance a recesivita
  - jedna z alel převládá (dominuje) a překrývá ve fenotypu projev druhé (recesivní) alely
- alela
  - různá forma jednoho a téhož genu (párové založení genů)
  - dvě alely dominantní (AA) = dominantní homozygot
  - dvě alely recesivní (aa) = recesivní homozygot
  - jedna alela dominantní a druhá recesivní (Aa) = heterozygot
- genotyp
  - soubor všech genů, které má organismus k dispozici pro zajištění svých biochemických, fyziologických a morfologických znaků
- fenotyp
  - soubor všech pozorovatelných vlastností a znaků organismu, interakce genotypu s vnějším prostředím

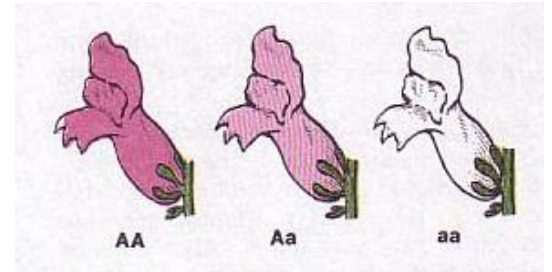
ÚPLNÁ DOMINANCE

- heterozygota od homozygota s dominantní alelou podle fenotypu neodlišíme (AA, Aa dominantní fenotyp)
- fenotypový projev recesivní alely se uplatní pouze u organismů s homozygotně recesivním genotypem

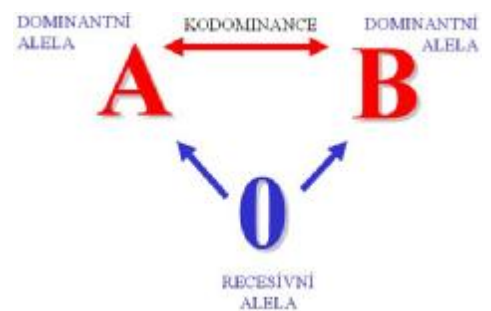
NEÚPLNÁ DOMINANCE

- heterozygot je intermediárním fenotypem
- dominantní alela nestačí zajistit dominantní fenotyp u heterozygota

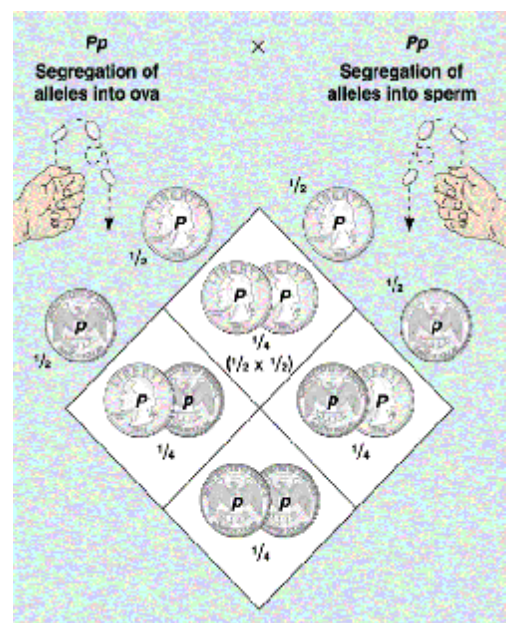
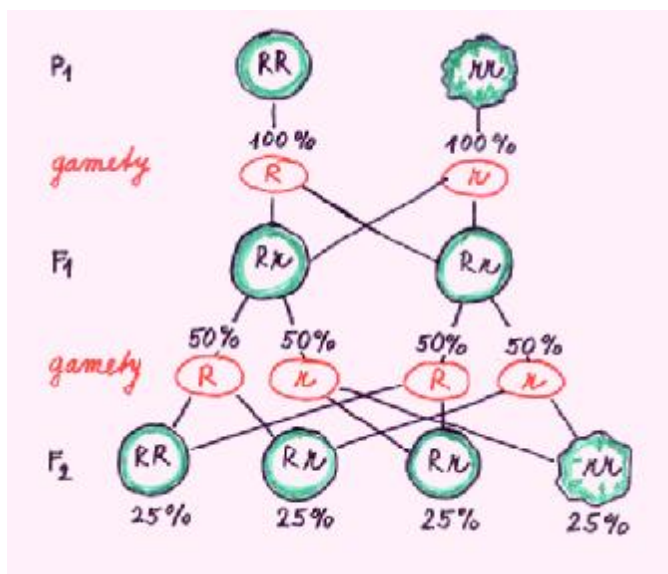
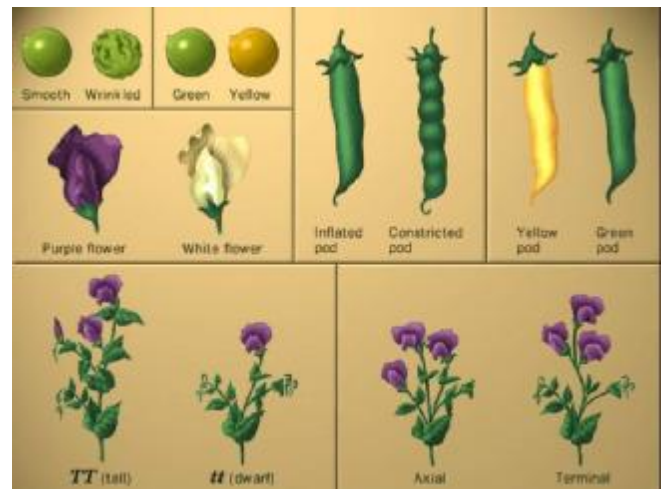
KODOMINANCE

- ve fenotypu se projevuje funkce obou alel nezávisle na sobě
- př. krevní skupiny

DĚDIČNOST DOMINANTNÍCH A RECESIVNÍCH ZNAKŮ

- Mendelovy pokusy
- shrnutí Mendelových poznatků
  1. Jednotky dědičnosti (geny) jsou materiální povahy a předávají se z generace na generaci
  2. P homozygotní → F1 uniformní - 1. Mendelův zákon
  3. Identita recipročních křížení
  4. Vlohy (alely) jsou párové
  5. Alely jednotlivých genů se rozcházejí do gamet = PRINCIP SEGREGACE
  6. Nezávislá kombinace alel různých genů v gametách = PRINCIP KOMBINACE
  7. Dominance a recesivita - Aa, AA mají stejný fenotyp
  8. Neúplná dominance - genotyp = fenotyp

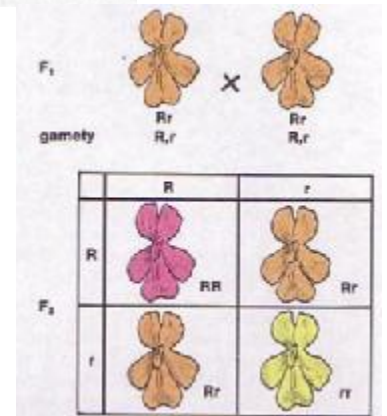

- 1. Mendelův zákon
  - P homozygotní → F1 uniformní
- 2. Mendelův zákon
  - alely jednotlivých genů se rozcházejí do gamet = PRINCIP SEGREGACE
  - nezávislá kombinace alel různých genů v gametách = PRINCIP KOMBINACE

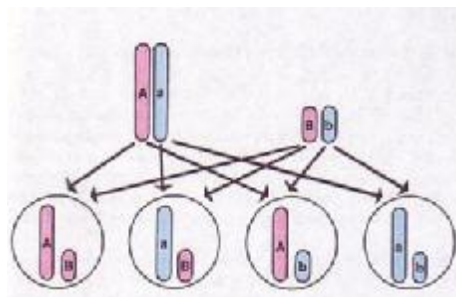
- úplná dominance
  - Mendelovský (kombinační) čtverec
  - genotypový štěpný poměr GŠP- 1:2:1
  - fenotypový štěpný poměr FŠP- 3 :1

	Aa	x	Aa
Gamety:	A, a		A, a
F ₂ -generace		A	a
	A	AA	Aa
	a	Aa	aa

- neúplná dominance
  - genotypový štěpný poměr - 1:2:1
  - fenotypový štěpný poměr - 1:2:1

- 3. Mendelův zákon
  - k pravidelné segregaci dochází i při křížení vícenásobných hybridů
  - geny leží na různých chromozomech
  - genotypový štěpný poměr - 1:2:1:2:4:2:1:2:1
  - fenotypový štěpný poměr - 9:3:3:1

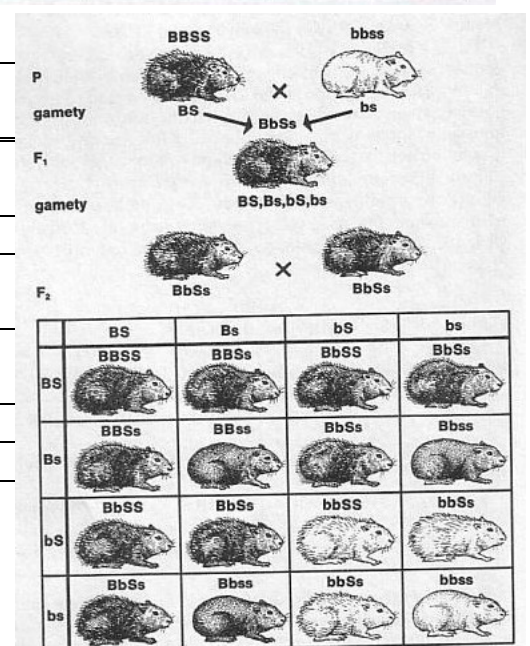

	AaBb		x		AaBb	
Gamety	AB, Ab, aB, ab				AB, Ab, aB, ab	
F ₂ -generace		AB	Ab	aB	ab	
	AB	AABB	AABb	AaBB	AaBb	
	Ab	AABb	AAbb	AaBb	Aabb	
	aB	AaBB	AaBb	aaBB	aaBb	
	ab	AaBb	Aabb	aaBb	aabb	

	n = 1 (monohybrid)	n = 2 (dihybrid)	obecně (n-hybrid)
Počet druhů gamet hybrida	$2 = 2^1$	$4 = 2^2$	2^n
Počet druhů zygot	$3 = 3^1$	$9 = 3^2$	3^n
Počet druhů homozygotů*	$2 = 2^1$	$4 = 2^2$	2^n
Počet šlechtitelských novinek	$0 = 2^1 - 2$	$2 = 2^2 - 2$	$2^n - 2$
GŠP v F ₂	$(1:2:1)^1$	$(1:2:1)^2$	$(1:2:1)^n$
FŠP v F ₂ **	$(3:1)^1$	$(3:1)^2$	$(3:1)^n$

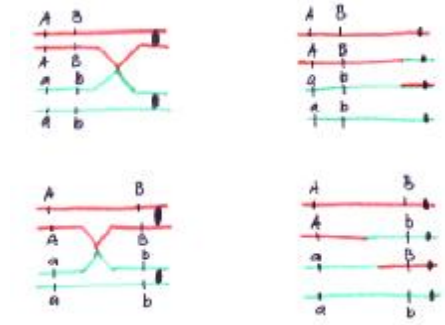
* v obou alelových párech

** při úplné dominanci ve všech alelových párech

VAZBA GENŮ

- geny leží na stejném chromozomu
- crossing-over - možnost vzniku nových gamet

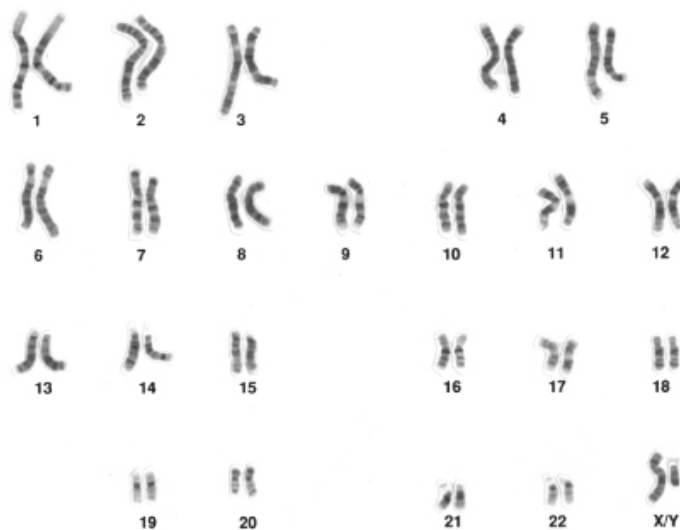
chromozomový pár

gamety

	Vazba genů	Volná kombinovatelnost
P	AA BB x aa bb	AA BB x aa bb
F ₁	AaBb	AaBb
gamety	AB Ab aB ab	AA Ab aB ab
	0,4 0,1 0,1 0,4	0,25 0,25 0,25 0,25
	gamety s rodičovskou sestavou alel jsou častější než gamety s rekombinovanou sestavou alel	všechny druhy gamet jsou stejně časté

KARYOTYP

- soubor chromozomů daného organismu

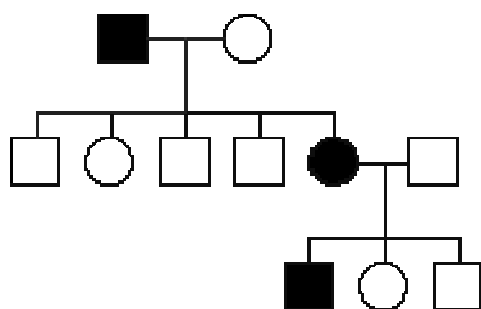
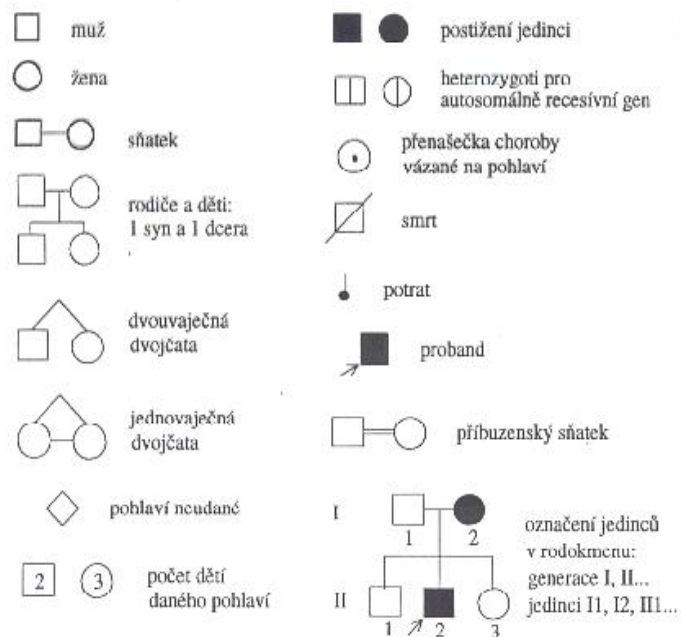
Karyotyp člověka

Diploidní počty chromozomů různých druhů rostlin a živočichů

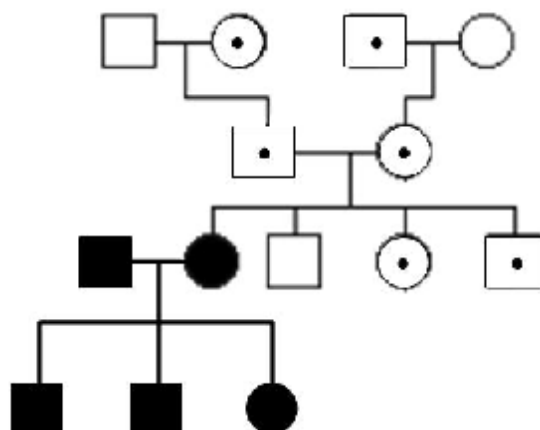
<i>Meleagris galiopavo</i>	82	<i>Gossypium hirsutum</i>	52
<i>Gallus domesticus</i>	78	<i>Solanum tuberosum</i>	48
<i>Canis familiaris</i>	78	<i>Nicotiana tabacum</i>	48
<i>Equus caballus</i>	64	<i>Triticum aestivum</i>	42
<i>Equus asinus</i>	62	<i>Prunus cerasus</i>	32
<i>Pan troglodytes</i>	48	<i>Solanum lycopersicum</i>	24
<i>Macaca mulatta</i>	48	<i>Pinus ponderosa</i>	24
<i>Homo sapiens</i>	46	<i>Phaseolus vulgaris</i>	22
<i>Rattus norvegicus</i>	42	<i>Raphanus sativus</i>	18
<i>Mus musculus</i>	40	<i>Pisum sativum</i>	14
<i>Felis domesticus</i>	38	<i>Hordeum vulgare</i>	14
<i>Rana pipiens</i>	26	<i>Cucumis sativus</i>	14
<i>Musca domestica</i>	12	<i>Datura stramonium</i>	12
<i>Drosophila melanogaster</i>	8	<i>Arabidopsis thaliana</i>	10
<i>Culex pipiens</i>	6	<i>Haplopapus gracilis</i>	4

RODOKMEN

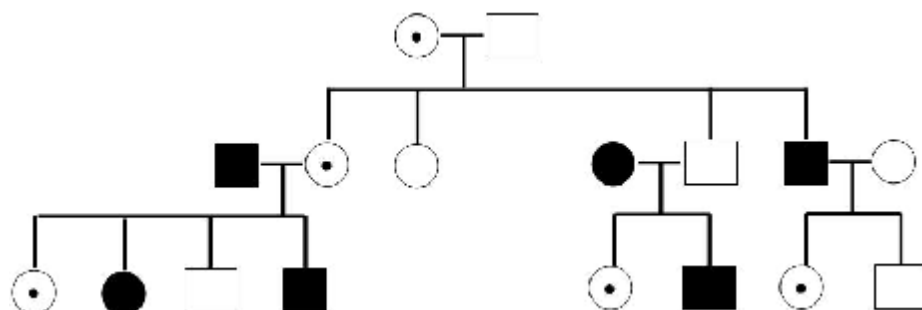
Obr. 10: Symboly používané při genetické analýze rodokmenů u člověka

Dědičnost autozomálně dominantního znaku

Dědičnost autozomálně recesivního znaku

Dědičnost gonozomálně dědičného znaku